

Helsingin sosiaaliviraston johtava lakimies **Tapio Rätty** käsittelee lukijoiden pyynnöstä kolmiosaisessa kirjoitussarjassa toimeentulotuen takaisinperintää.

TOIMEENTULOTUEN TAKAISINPERINTÄ OSA 1/3

OSA 1/3
Ensimmäinen osa käsittelee toimeentulotuen takaisinperinnän perusteita.

OSA 2/3
Seuraava osa keskittyy toimeentulotukilain mukaisiin tuen perintätapoihin.

OSA 3/3
Viimeisessä osassa käsitellään ”kiellettyjä perintäkeinoja”.

Lakisivut tarjoavat juridista hyötytietoa sosiaalialan ammattilaisille.

Juristin nurkkaus -palstan lisäksi sivuilla julkaistaan muita sosiaalialan juristien kirjoituksia, lakiuutisia ja lakitiedon verkkopalvelujen esittelyjä.

Vireillä eduskunnassa -palstalle kootaan hallituksen lakiesityksiä.

Kerro meille, mitä aiheita toivot sivuilla käsiteltävän: palaute@sosiaaliturva.fi

Palstalla aiemmin julkaistuja kirjoituksia on koottu artikkelipankkiin: www.sosiaaliturva.fi

Toimeentulotuki voidaan periä takaisin, jos tuen hakijalla on sellaisia tuloja tai varoja, joita hän ei voi käyttää tai jotka eivät ole hänen käytettävissään toimeentulotuen hakuhetkellä.

Toimeentulotuen takaisinperinnästä pitää päättää tukea myönnettäessä

Toimeentulotukea koskevat takaisinperintäsäännökset ovat tosiasiaa vanhan huoltoapula-lain aikaisia säännöksiä, jotka siirrettiin lähes sellaisenaan sosiaalihuoltolakiin. Kun toimeentulotukilakia säädettiin, perintäsäännöksiin ei käytännössä koskettu.

Toimeentulotukilain 20 § on varsinainen perintäsäännös. Se on jaettu neljään eri kohtaan. Lisäksi takaisinperintä on mahdollista erehdyttävien tietojen antamisen tai ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnin takia.

Toimeentulotukilain 20 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan toimeentulotuki voidaan periä takaisin, jos tuen hakijalla on sellaisia tuloja tai varoja, joita hän ei voi käyttää tai jotka eivät ole hänen käytettävissään tuen hakuhetkellä. Päätös takaisinperinnästä on säännöksen mukaan tehtävä samalla, kun päätetään tuen myöntämisestä. Perintäpäätös on kirjattava toimeentulotuen myöntämistä koskevaan päätösasiakirjaan.

Säännöksen 1 momentin mukaan toimeentulotuki tai osa siitä voidaan periä takaisin

1. tuen saajalta, jos hänellä on tuloja tai varoja tai oikeus elatusta turvaavaan etuuteen, mutta tulot, varat tai etuus eivät ole tukea myönnettäessä hänen määrättävinsä tai hän ei muusta syystä voi niitä silloin käyttää
2. tuen saajalta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt velvollisuuden pitää huolta omasta elatuksestaan
3. tuen saajalta, jos tuen myöntäminen on aiheutunut lakkoon osallistumisesta, kuitenkin vain lakkoon osallistuneelle itselleen myönnetyn tuen osalta sekä
4. tuensaajan elatusvelvolliselta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt elatusvelvollisuutensa.

Säännöksen 2 momentin mukaan:

Jos tuen myöntäminen on perustunut tahallaan annettuihin erehdyttäviin tietoihin tai toimeentulotukilain 17 §:ssä säädettyyn tietojenanto- ja ilmoitusvelvollisuuden tahalliseen laiminlyöntiin, voidaan toimeentulotuki periä takaisin näiden tietojen antajalta tai ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöneeltä siltä osin, kuin tuen myöntäminen on perustunut tästä syystä virheellisiin tietoihin.

Esimerkiksi etuus myöhässä

Käytännössä toimeentulotuki peritään yleensä takaisin lain 20 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisissa tilanteissa. Silloin tuen hakijalla on tuloja tai varoja taikka oikeus elatusta turvaavaan etuuteen, mutta ne eivät ole hänen käytettävissään esimerkiksi lakisääteisen etuuden, kuten eläkkeen viivästyttämisen takia.

Kyseinen kohta voi tulla sovellettavaksi myös silloin, kun tuen hakijalla on sellaista omaisuutta, jota hän ei voi käyttää hyödykseen. Hänellä voi olla omistuksessaan – joko kokonaan tai osittain – kesämökki, metsätila tai muuta kiinteää omaisuutta. Tuen hakijalla voi olla myös osuus esimerkiksi jakamattomasta kuolinpesästä.

Tarkoituksenmukaisuus- ja kohtuunäkökohdat

Toimeentulotukilain 19 §:n sisältämän ”pääsäännön” mukaan toimeentulotukea ei saa periä takaisin, ellei toimeentulotukilaissa ole toisin säädetty.

Takaisinperinnän edellytyksistä ja esteistä on säädetty toimeentulotukilain 21 §:ssä. Takaisinperinnän edellytyksenä on, että korvausvelvollisella on asiasta päätettäessä tai myöhemmin oikeus saada sellaisia tuloja tai varoja, joista korvaus voidaan periä vaarantamatta hänen omaa tai sellaisen henkilön toimeentuloa, josta hän pitää huolta tai on velvollinen pitämään huolta.

Takaisinperintä ei saa siis vaarantaa korvausvelvollisen omaa tai esimerkiksi hänen hoidossaan ja kasvatettavana olevien lasten asemaa tai hänen aviopuolisonsa asemaa. Lasten elatusvelvollisuudesta on säädetty lapsen elatuksesta annetussa laissa ja aviopuolison elatusvelvollisuudesta puolestaan avioliittolaissa (46 §).

Takaisinperintä voi säännöksen tarkoittamassa mielessä estyä myös silloin, kun toimeentulotuen hakija tosiasiallisesti huolehtii omaisestaan, joka asuu hänen luonaan. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, jos hakija huolehtii omista vanhemmistaan tai vanhemmat huolehtivat sairaasta tai vammaisesta täysi-ikäisestä kotona asuvasta lapsestaan.

Takaisinperintä voidaan jättää myös suorittamatta, vaikka sen edellytykset olisivatkin olemassa. Sytä perimättä jättämiseen voivat olla muun mu-

assa toimeentulotuen tarpeen kertaluonteisuus tai tilapäisyys ja/tai myönnetyn tuen vähäisyys. Tuen perimättä jättämiseen voi vaikuttaa myös perittävästä olevan omaisuuden tai muun varallisuuden vähäisyys tai sen vaikea tai kallis realisointi.

Perimättä jättämisessä saatetaan ottaa huomioon myös tarkoituksenmukaisuus- ja kohtuunäkokohtia. Kuten edellä on todettu, perintä ei saa vaarantaa hakijan tai hänen perheensä toimeentuloa. Perimättä jättämiselle voi olla myös muita sosiaalityöstä esiin nousevia kohtuunäkokohtia. Takaisinperintä ei saisi esimerkiksi aiheuttaa asiakkaalle uutta toimeentulotuen tarvetta.

Perintä mahdollista kuoleman jälkeen

Korvausvelvollisen vakinaista asuntoa, asuinraitimistoa tai tarpeellisia työvälineitä ei voida hänen elinaikanaan pakkotoimin myydä tai muutoin käyttää toimeentulotuen takaisinperintään.

Toimeentulolakiin 21 §:n 2 momentin mukaan perintäpäätös voidaan tehdä niin, että se pannaan täytäntöön korvausvelvollisen kuoltua. Toimeentulotukea ei voida kuitenkaan periä takaisin edellä mainitusta omaisuudesta korvausvelvollisen kuoltuakaan, mikäli se vaarantaisi sellaisen henkilön toimeentuloa, josta korvausvelvollinen on pitänyt huolta tai olisi ollut velvollinen pitämään huolta, kuten alaikäisistä lapsistaan tai aviopuolisoistaan.

Käytännössä perintäpäätöksiä korvausvelvollisen kuoltua ei liene kunnissa enää nykyään tehty.

Vuonna 1990 korkein hallinto-oikeus katsoi päätöksessään, että myöntäessään toimeentulotukea sosiaalilautakunta oli samalla määrännyt, että tuki peritään takaisin tuen saajan varoista hänen kuoltuaan. Päätös ei tältä osin ollut valituskelpoinen, mutta lääninoikeuden – nykyään hallinto-oikeuksia – oli tutkittava hallintoriitahakemuksena tuen saajan vaatimus sen vahvistamisesta, ettei sosiaalilautakunnalla ollut sosiaalihuoltolain 36 §:n ja 37 §:n 3 momentin mukaista oikeutta periä toimeentulotukea takaisin hänen omaisuudestaan. (KHO 29.11.1990 T 4236)

Päätös takaisinperinnästä tehtävä tukea myönnettäessä

Toimeentulotukilain 20 §:n 1 momentin mukaan päättäessään toimeentulotuen myöntämisestä sosiaalihuoltolaissa tarkoitettu toimielin – siis päätöksen tekoon oikeutettu viranhaltija – voi samalla määrätä, että tuki tai osa siitä voidaan periä takaisin tuen saajalta, jos hänellä on tuloja tai varoja tai oikeus elatusta turvaavaan etuuteen, mutta nämä tulot tai varat tai etuus eivät ole tukea myönnettäessä hänen määrättävinaan tai hän ei muusta syystä voi niitä silloin käyttää.

Takaisinperintäpäätös on siten tehtävä samanaikaisesti, kun päätetään toimeentulotuen myöntämisestä. Takautuvaa päätöstä tuen perimiseksi ei voida tehdä.

Eduskunnan oikeusasiamies on vuonna 2005 tekemässään päätöksessä korostanut perintäpäätöksen tekemistä tuen myöntämistä ja määräämistä koskevan päätöksen yhteydessä. (EOA 29.4.2005 Nro 2099/4/03)

Korkein hallinto-oikeus totesi puolestaan eräissä ratkaisussaan, että myönnettyjen toimeentulotukien takaisinperintää koskevista ratkaisuista ei ollut laadittu erillisiä päätöksiä, jotka olisi annettu tuen hakijalle tiedoksi. Näin ollen KHO katsoi, että kun selvitystä puuttui siitä, että tukea suoritettaessa hakijalle olisi muullakaan tavoin ilmoitettu tuen takaisin perimisestä, kunta veloitettiin hakijan hakemuksesta suorittamaan hänelle hänen eläkkeestään toimeentulotuen takaisin perintään käytetyt varat. (KHO 18.12.1990 T 4496)

Poikkeuksellisesti toimeentulotukea koskeva takaisinperintäpäätös voidaan tehdä jälkikäteen, jos tuen myöntäminen on perustunut hakijan tahallaan antamiin erehdyttäviin tietoihin tai toimeentulotukilain 17 §:ssä säädetyn ilmoitusvelvollisuuden tahalliseen laiminlyöntiin. Näissä tilanteissa sosiaalihuollosta vastaava toimielin voi periä tuen takaisin näiden tietojen antajalta tai ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöneeltä siltä osin kuin tuen myöntäminen on perustunut asiakkaan antamiin virheellisiin tietoihin tai siihen, ettei riittäviä tietoja ole annettu tai ne on salattu.

Perintä edellyttää siis ”tahallisuutta”: hakijan selkeistä tietoista menettelyä, jolla erehdytetään viranomaista myöntämään perusteettomasti tukea. Mikäli ”tahallisuus” puuttuu ja viranomaisen ei voi näyttää asiakkaan näin toimineen, edellytyksiä takaisinperintään tämän säännöksen perusteella ei ole.

Perintäpäätöksen yksilöinti

Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan sosiaalihuollon järjestämisen on perustuttava asiakkaalle tehtyyn kirjalliseen päätökseen. Mikäli toimeentulotuki on päätetty periä takaisin, päätöksestä on riittävällä tavalla ilmevä, mihin tuloon, varaan tai saamiseen takaisinperintävaatimus on tarkoitettu kohdistaa.

Toimeentulotukea myönnettäessä ja perintäpäätöstä tehtäessä yksilöinti voidaan tehdä esimerkiksi pyytämällä asiakkaalta selvitystä hänen omaisuudestaan tai niistä varoista, joista perintä on tarkoitus tehdä. Tällaisia selvityksiä voivat olla perukirja, perinnönjakokirja, lahjakirja, kauppakirja tai muut vastaavat selvitykset. Yksilöinnin tarkoitus on helpottaa myös perinnän toimeenpanoa.

Takaisinperinnän yksilöinnistä oli kysymys

korkeimman hallinto-oikeuden viime vuonna tekemässä ratkaisussa. Kyseisessä tapauksessa takaisinperintäpäätös oli muotoiltu ”kaikista takautuvista etuuksista”. Toimeentulotuen hakija sai rikosvahinkolain mukaista korvausta kivusta ja särystä sekä kosmeettisesta haitasta ja myös vahingonkorvausta. Päätöksessä ei ollut riittävällä tavalla yksilöity eikä päätöksestä muutoinkaan ilmennyt, että takaisinperintävaatimus oli tarkoitettu kohdistaa rikosvahinkolain mukaiseen korvaukseen. (KHO 20.4.2006 T 944)

Perintätapaa ei voida muuttaa jälkikäteen

Keski-Suomen lääninoikeuden ratkaisussa vuodelta 1988 oli kysymys tapauksesta, jossa toimeentulotuen hakijalle tehdystä päätöksestä ei selvinnyt, että tuki olisi myönnetty ennakkona odotettavissa olevaa korvausta vastaan. Asiassa ei ollut myöskään selvitetty, että suullisesti tehdystä myönnteisestä toimeentulotukipäätöksestä ja sen sisältämästä takaisinperinnästä olisi annettu toimeentulotuen hakijalle todisteellisesti tieto.

Lääninoikeus katsoi, että toimeentulotuen hakijalle myönnetyn toimeentulotuen takaisinperimisestä ei ollut tehty sellaisia päätöksiä, joiden perusteella tuki olisi voitu periä takaisin. (Keski-Suomen LO 24.3.1988 T 379)

Perintätapaa ei voida myöskään muuttaa jälkikäteen uudella päätöksellä. Tosiasiassa tällöin on kyse takautuvasta päätöksestä.

Oulun lääninoikeuden ratkaisussa vuodelta 1992 oli kysymys tapauksesta, jossa viranhaltija oli myöntänyt toimeentulotukea jo useassa erässä. Päätöksissä oli ollut maininta, että tukia ei peritä takaisin.

Viranhaltija sai tietää, että työttömyysturvalautakunta oli hyväksynyt tuen saajan valituksen, jonka perusteella tämä sai työttömyyspäivärahaa takautuvasti siltä ajalta, jolta toimeentulotukea oli myönnetty. Tällöin viranhaltija oli päättänyt muuttaa vastaavaa aikaa koskevia toimeentulotukipäätöksiä myöhemmin siten, että tuet peritään sosiaalihuoltolain 38 §:n (nykyisen toimeentulotukilain 23 §:n) nojalla takaisin tuen saajalta hänen saamistaan päivärahoista, koska tämä oli jättänyt ilmoittamatta tehneensä valituksen työttömyyspäiväraha-asianssaan.

Lääninoikeus katsoi, että lautakunta ei ole voinut päättäessään jälkikäteen periä tuen takaisin muuttamalla myönnettyä tukea ennakon luonteiseksi tueksi. Mikäli lautakunta katsoi takaisin perimisen edellytysten olevan olemassa, sen olisi pitänyt saattaa asia hakemuksena lääninoikeuden ratkaistavaksi. (Oulun LO 14.8.1992 T 580/I) ●

Avoliittolaki 234/1929

Laki lapsen elatuksesta 704/1975

Laki toimeentulotuesta 141/1997

Lait sekä korkeimman hallinto-oikeuden ja hallinto-oikeuksien